

**БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ УЧУН
ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛНИНГ АҲАМИЯТИ**

Кулибоев Азамат Шоназарович

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Тошкент давлат иқтисодиёт университети профессори в.б.

e-mail: azamatkuliboyev@gmail.com

Аннотация. Ушбу илмий тадқиқот ишида бюджет ташкилотида бухгалтерия ҳисоби учун иқтисодий таҳлилнинг аҳамиятини кўриб чиқади. Иқтисодий таҳлил бюджет ташкилотларининг молия ва ресурсларини бошқаришда муҳим рол ўйнайди, бу эса уларнинг фаолияти самарадорлиги ва ошқоралигини ошириш имконини беради. Бундай таҳлил орқали муаммоли соҳалар аниқланади, харажатлар оптималлаштирилади, бюджет ижроси назорат қилинади ҳамда маълумот ва таҳлил асосида асосли бошқарув қарорлари қабул қилинади. Илмий тадқиқот ишининг асосий ҳолати шундаки, ҳозирги шароитда иқтисодий таҳлил бухгалтерия ҳисоби ва бюджет ташкилотини бошқаришнинг ажралмас қисми бўлиб, унинг фаолиятини оптималлаштириш ва стратегик мақсадларга эришишга хизмат қилади.

Калим сўзлар: бухгалтерия, бухгалтерия ҳисоби, бошқарув қарорлари, бюджет соҳаси, бюджет ташкилоти, бюджет ҳисоби, давлат молияси, иқтисодий таҳлил, молия, ҳамкорлик.

Иқтисодий таҳлилнинг бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби учун аҳамияти бюджет маблағларидан оқилона фойдаланиш, давлат молиясини бошқариш самарадорлигини ошириш зарурати билан белгиланади.

Бюджет маблағларининг чекланганлиги ва уларни оптимал ишлатиш эҳтиёжи шароитида иқтисодий таҳлил ресурсларни тақсимлаш ва улардан фойдаланишни назорат қилиш бўйича асосли қарорлар қабул қилишда асосий воситага айланади. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби

бошқарув қарорларини қабул қилиш учун зарур бўлган иқтисодий маълумотларни шакллантириш ва таҳлил қилиш учун асос ҳисобланади. Шу сабабли, мазкур соҳада иқтисодий таҳлил ва бухгалтерия ҳисоби ўртасидаги боғлиқлик ва ўзаро таъсирни ортиқча баҳолаб бўлмайди. Бундан ташқари, иқтисодий таҳлил молиявий қонунбузарликларни аниқлаш ва олдини олиш, бюджетни оптималлаштириш йўналишларини белгилаш ва бюджет маблағларини самарали ишлатиш бўйича чора–тадбирлар ишлаб чиқиш имконини беради.

Иқтисодий таҳлил–бу асосли бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадида иқтисодий маълумотларни ўрганиш ва баҳолаш жараёнидир. У даромад, рентабеллик, ликвидлик ва бошқа молиявий кўрсаткичлар таҳлилини, шунингдек, ушбу кўрсаткичларга таъсир этувчи омилларни ўрганишни ўз ичига олади. Бюджет соҳасидаги бухгалтерия ҳисоби давлат ва маҳаллий молия органларини бошқаришда муҳим аҳамиятга эга. У бюджет ташкилотларининг молиявий операциялари ҳақидаги маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш ва таҳлил қилишни таъминлайди, бу эса бюджет маблағларини тақсимлаш ва улардан фойдаланиш бўйича асосли қарорлар қабул қилиш имконини беради. Бундан ташқари, бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби давлат харидлари соҳасидаги қонунчиликка риоя этилишини назорат қилиш, шунингдек, бюджет ташкилотлари фаолиятининг очиқлиги ва ҳисобдорлигини таъминлашга ҳам ёрдам беради. Иқтисодий таҳлилни амалга оширишда бюджет ташкилотлари бухгалтерия ҳисобининг маълумотлари асос бўлиб хизмат қилади. Таҳлилчилар бюджет ташкилотларининг молиявий ҳолатини баҳолаш, муаммоларни аниқлаш ва уларнинг фаолиятини оптималлаштириш йўналишларини белгилаш учун бухгалтерия маълумотларидан фойдаланадилар. Бу таҳлил натижалари эса, ўз навбатида, бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш ва бошқарув қарорларини қабул қилишда фойдаланилади. Натижалар бюджет ташкилотларида харажатлар сметасини тузиш (бюджетни режалаштириш), унинг ижросини назорат қилиш, молиявий қонунбузарликларни аниқлаш ва олдини олиш, бюджетни

оптималлаштириш йўналишларини белгилашда фойдаланилади. Шунингдек, таҳлил маълумотлари асосида ресурсларни тақсимлаш, улардан фойдаланишни назорат қилиш, давлат молиясини бошқариш самарадорлигини ошириш бўйича чоралар белгиланади.

Бюджет соҳасида иқтисодий таҳлилни ривожлантиришдаги муаммолар-дан бири – катта ҳажмдаги маълумотлар билан ишлаш ва таҳлилнинг махсус усул ва воситаларини қўллаш зарурати ҳисобланади. Унинг ривожланиш истиқболлари таҳлил усул ва воситаларини такомиллаштириш, шунингдек, ахборот технологиялари, молия ва иқтисодиёт каби бошқа соҳалар билан интеграциялашувга боғлиқ. Бу бюджет маблағларини бошқариш самарадор-лигини ошириш ва таҳлил асосида қабул қилинадиган қарорлар сифатини яхшилаш имконини беради.

Бундан ташқари, иқтисодий таҳлилни амалга оширадиган таҳлилчилар ва бухгалтерия ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик масаласи ҳам долзарб ҳисобланади. Таҳлилчи бухгалтерия ҳисоботи билан ишлашни билиши, ҳисоб принципларини тушуниши лозим. Шу билан бирга, у маълумотларни таҳлил қилиш қобилиятига эга бўлиши ва таҳлил натижаларини шарҳлай олиши керак. Самарали ҳамкорлик учун таҳлилчи ва бухгалтерлар биргаликда ишлашлари, маълумотлар алмашинувини таъминлашлари лозим. Бухгалтерия бўлими таҳлилчига зарур маълумотларни тақдим этиши, таҳлилчи эса ўз таҳлилининг натижаларини тушунтириши ва бухгалтерия фаолиятини такомиллаштириш бўйича тавсиялар бериши керак.

Бюджет ташкилотларида таҳлилчилар ва бухгалтерлар ўртасида ўзаро ҳамкорликни яхшилаш учун қуйидагиларни амалга ошириш зарур деб ҳисоблаймиз:

- таҳлилчилар ва бухгалтерлар ўртасида маълумот алмашиш тизимини ишлаб чиқиш;
- бухгалтерларни иқтисодий таҳлил асосларига ва таҳлил хулосаларини тушунишга ўргатиш;

– таҳлилчиларни бухгалтерия ҳисоботи билан ишлаш ва ҳисоб принципларини тушунишга ўргатиш;

– таҳлил натижаларини муҳокама қилиш ва бухгалтерия фаолиятини яхшилаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш учун биргаликда учрашувлар ўтказиш.

Иқтисодий таҳлилнинг бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби учун аҳамияти бюджет маблағларини оқилона ишлатиш, уларнинг сарфи устидан назоратни таъминлаш ва давлат молиясини самарали бошқариш зарурати туфайли янада ошиб бормоқда. Ушбу шароитда иқтисодий таҳлил – ресурсларни тақсимлаш ва улардан фойдаланишни назорат қилиш бўйича асосли қарорлар қабул қилишда асосий восита бўлиб хизмат қилади.

Шундай қилиб, иқтисодий таҳлил ва бухгалтерия ҳисоби ўртасидаги ўзаро боғлиқлик бюджет ташкилотлари фаолияти самарадорлигининг муҳим омили ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Меҳмонов С.У. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби: назария ва амалиёт. Монография. – Т.: “Iqtisod-moliya”, 2016. -136 б.
2. Остонокулов А.А. Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисоби ва ҳисоботи методологиясини такомиллаштириш. Монография. –Т.: «VNESHINVESTPROM», 2021. –208 б.
3. Хамидова З.У. Бюджет ташкилотларида ички аудит ва молиявий назорат хизматлари фаолиятини самарали ташкил қилиш масалалари. Монография. – Т.: “VNESHINVESTPROM” 2021. –183 б.
4. Tuychiyev A.J., Ostonokulov A.A., Ibragimov K.Sh., Tursunov A.S. Byudjet tashkilotlarida byudjet hisobi. Darslik – Т.: «Iqtisod-Moliya» 2019. –329 б.
5. Qo‘ziyev I.N., G‘aniyev Sh.V., Ramazonov A.S. Byudjet hisobi va nazorati (1-qism). Darslik. – Т.: «Nihol Print», 2022. –632 б.
6. Hamdamov B.K., Ostonokulov A.A. Byudjet nazorati. O‘quv qo‘llanma. – Т.: «Iqtisod -Moliya», 2018. -318 б.